
וידאו פידבאק – ניתוח מיקרו אנליטי של אינטראקציית אם – ילד

Mother-Infant Research Informs Mother-Infant Treatment

Beatrice Beebe Ph.D., 2016

The Psychoanalytic Study of the Child

[קישור למאמר זה:](#)

עובד על ידי ענת אופנהיים

מחקרים רבים נערכו בנושא לחץ בקרב הורים והשפעתו על אינטראקציית הורה-ילד ועל התפתחות הילד בכלל. הורות במצבי לחץ כמו מחלה, אובדן, טראומה עשויה להתערער. יחד עם זאת, בנוסף ל"תרומה" של ההורות גם ילדים עלולים להביא עמם קשיים לקשר כתוצאה מקשיים התפתחותיים משל עצמם (Lyons-Ruth, 1998). במחקרים אלה וכן בקרב המטפלים עולה החשיבות של התערבות טיפולית הורה-ילד, כבר בשנת החיים הראשונה של התינוק (אנה פרויד, מלני קליין, מרגרט מאהלר) (Greenspan, 1988; Fraiberg, 1971, Spitz, 1965; Lieberman & Pawl, 1993 1980). ואכן, בעשור האחרון פותחו מספר שיטות טיפול הורה-ילד שמתייחסות לאינטראקציה וניסיון להתערב בהתנהגויות ספציפיות בתוך האינטראקציה (Brazelton, 1994; Fraiberg, 1980; Seligman, 1994; Stern, 1995). אחת משיטות התערבות הורה-ילד פותחה בהקשר של אינטראקציית פנים אל פנים בין האם לתינוק בשנת החיים הראשונה. שיטה זו שנחקרה על ידי דר' ביאטריס ביבי, נמצאה כמרכיב משמעותי להתפתחות סוציאלית וקוגניטיבית.

דר' ביאטריס ביבי הינה חוקרת מהמחלקה לפסיכיאטריה, אוניברסיטת קולומביה במדינת ניו יורק. מחקרה ב-40 השנים האחרונות עוסקים בניתוח מיקרואנליטי של אינטראקציות פנים אל פנים בין אם לתינוק, מגיל 4 חודשים. הניתוח נעשה על כל שנייה באינטראקציה למשך 2.5 דקות. על פי מחקרה אלה דר' ביבי יכולה לנבא סגנונות התקשרות בגיל שנה.

המאמר מציג סקירה מחקרית ו-2 תיאורי מקרה (אותם מומלץ לקרוא מתוך המאמר) על התערבות טיפולית קצרת מועד של אינטראקציית פנים אל פנים של אם וילד (Face to face Interaction). האינטראקציה מצולמת בוידאו וניתוח הוידאו נעשה בדרך מיקרו אנליטית.

מיקרואנליזה בווידאו יכולה ללמד את הצופה להתבונן בפרטים העדינים והחולפים באינטראקציית פנים אל פנים של אם ותינוקה. להתבונן בהתנהלותה של האם וכן בהתנהלותו של התינוק, שלרשותו מגוון התנהגויות מרשים של זימה תקשורתית, תיחזוק תקשורתית, שיבוש או הימנעות ממפגש פנים אל פנים (Stern, 1971, 1985).

מטרתה של ד"ר ביבי במחקרים אלה היא להבין את השפה הלא-וורבלית של התינוק שיכולה להיות בעלת מרכיבים רבים. מרכיבים רגשיים יכולים להיות מובעים דרך הבעות הפנים של התינוק שד"ר ביבי מכנה 'רגשות של הפנים' (facial emotion), או 'רגשות קוליים' (Vocal Emotion). בנוסף ד"ר ביבי מתבוננת על מיקום ומכוונות של הפרטנרים לאינטראקציה. היא שמה דגש על רמת הריכוז, המוכנות לאינטראקציה של שני הפרטנרים אך במיוחד שואלת האם התינוק פנוי וקשוב לאינטראקציה.

המיוחד באינטראקציית פנים אל פנים בכך שכל אחד מהפרטנרים (כלומר, האם ותינוקה) חייבים בעת ובעונה אחת גם 'לבדוק' את הפרטנר וגם להיות מסוגל לוויסות עצמי. כל האינטראקציות הן בעת ובעונה אחת תוצר של וויסות עצמי וויסות אינטראקטיבי - וויסות הדדי. כל אחד מהפרטנרים לבדו ושניהם ביחד תורמים לאירגון של ההתנהגות אחד של השני ושל האינטראקציה. התנהגות האחד משפיעה על התנהגות האחר ועל מצבו הרגשי - אפקטיבי. לכל אחד מן השותפים לאינטראקציה יש משקל בהשפעה על האינטראקציה המשותפת.

וויסות אינטראקטיבי הינו דו-צדדי שבו כל התנהלות, התנהגות של כל שותף יכולה להיות מנובאת על ידי השותף האחר. זהו תהליך שנבנה יחדיו בין השותפים, בו כל שותף מתאים עצמו לשותף האחר, מתקן את התגובה שלו לעבר השותף האחר, בזמן שעוברים בין התנהגויות שונות כמו, מבט, הבעת פנים, מרחק ותנועת הגוף, מגע, איכות והריתמיות - הקצב של הקול.

וויסות עצמי חשוב באותה המידה כמו וויסות אינטראקטיבי. במהלך האינטראקציה הלוח ושוב כל שותף אמור לווסת את עצמו בעת ובעונה יחד עם השותף השני. גם התינוק וגם ההורה מביאים נטיות שונות כגון מזג, אופי arousal regulation styles - סגנון וויסות העוררות אשר משפיע על וויסות עצמי. יכולות הוויסות העצמי של כל שותף באינטראקציה משפיע על וויסות האינטראקציה.

למרות שלאם יש יכולות רבות יותר וטווח נרחב יותר של משאבים, התינוק הוא שותף פעיל בהחלפת המבטים עם אימו, בדיאדה הזו. התינוק מביא יכולות מדהימות של חיפוש ו/או התעלמות בתוך מפגש שכזה. התנהגות זו מדגישה את התרומה של האם והתינוק לארגון, להחלפה ו/או הימנעות בניסיון לאתר את שורש הקושי אצל שני השותפים - האם או התינוק. לדוגמא, אם שהיא יותר מדי חודרנית, או תינוק עם מזג קשה.

ד"ר ביבי מצאה כי תינוקות בגיל 3 עד 4 חודשים, מסוגלים לצפות את תגובת הפרטנרים השונים בסביבתם, ולהשפיע עליהם. יכולת זו היא הבסיס לייצוג פרה סימבולי של אינטראקציה.

האינטראקציות שנחקרו היו מהירות מאוד בנות 1/4 עד 1/3 השנייה. עם שהייה של 1/2 שנייה בין הופעת ההתנהגות/ התגובה של האחד לבין הופעת ההתנהגות/ התגובה של הזוג. על כן טוענת ד"ר ביבי כי אספקטים רבים של אינטראקציות באופן כללי מופיעות למעשה ללא מודעות. היא מכנה אותם 'תת הכרתיות', בלתי מודעות.

ביבי מצלמת בווידיאו אינטראקציות פנים אל פנים של אמהות ותינוקות בני 4 חודשים ולאחר מכן משתמשת בניסוח מיקרו-אנליטי של התנהגות האם ותינוקה שנייה אחר שנייה, על מנת לבדוק כיצד התנהגות כל אחד מהם משפיעה על התנהגות השני. מתודולוגיה נפלאה להבנת תקשורת שלעיתים היא מחוץ למודעות, שלא ניתן לראותה, שהיא עדינה בין שני שותפים.

ד"ר ביבי מכנה זאת 'מראת פנים' (Facial mirroring), שדרכה ניתן לראות איך כל ההבעות הריגשיות על הפנים משתנות לאותו הכיוון. רוחב החיוך, תנוחת הראש, מפתח הפה. בניסוח שמייס דגש על השינויים. עוצרים ומנתחים מה או מי גורם לשינוי. ההבעות הריגשיות על הפנים משתנות פעמים רבות בשנייה אחת של אינטראקציה.

מתודה המיקרו-אנליזה – מאתרת תנועה, מציינת את מפתח הפה, את רמת החיוך, את הזווית בה נוטה הראש של שני השותפים (האם ותינוקה) ולמול השותף, תנועה ותיזמון של התנועה. ההתבוננות היא על השינויים.

איך זה מתרחש בפועל

האם מונחית לשחק עם תינוקה כפי שנוהגת בבית. בין גיל 9 עד 12 חודשים האינטראקציה היא ללא צעצועים. התינוק יושב בכסא/סל קל למול אימו. 2 מצלמות מכוונות לעבר פני המשתתפים, האם ותינוקה, ומוקרנות על מסך אחד עם קו הפרדה, כך שניתן לצפות בשניהם בעת ובעונה אחת.

בניסוח הווידיאו שנעשה עם האם, צופים על המשתתפים הקדם מילוליים הבאים:

Gaze – מבט – האימהות נוטות להתבונן בפני התינוקות במרבית מהזמן, בעוד שהתינוקות, מתבוננים בפני האם, מסיטים מבטם מדי פעם לשם וויסות עוררות וויסות עצמי ושוב חוזרים להתבונן. רוב האימהות מתאימות את כמות הגרייה באינטראקציה בהתאם למבט התינוק. להסתת המבט תפקיד חשוב בוויסות העצמי של התינוק.

ישנם מצבים של אפקט חיובי שבהם האם ותינוקה מביטים אחד על השני למשך זמן ארוך – "eye love".

ישנם מצבים שד"ר ביבי מכנה אותם – "מרדף" (Maternal "chase") – מצב בו התינוק מסיט מבטו וראשו מהאם וזו, מתוך הקושי בהיעדר המבט, ממשיכה לנסות ו"לרדוף" אחר מבטו ותנועת ראשו, לעתים אף לוקחת את פניו פיזית ומפנה אותם חזרה אליה. בכך, מעלה את רמת הגרייה ודוחה עוד יותר את הזמן בו ישוב לאינטראקציה.

ד"ר ביבי מביאה את חשיבות התמיכה בהורה במתן "הפוגה" לתינוק, תוך הבטחה שישוב אל הקשר בהקדם.

head orientation – מנח הראש של התינוק – האם מצוי במנח המאפשר מבט ישיר לעבר האם, האם מוטה הצידה ומאפשר קליטת האם דרך ראייה פריפריאלית, האם ובמקרה של "מרדף" מוטה בחזקה למטה – "dodge" באופן שקוטע את הקשר?

פנים – מחזוריות מעגלי המבטים והסתות המבט בין האם והתינוק בהם התינוק יכול בנוחות לווסת את העוררות שלו. בזמנים אלה צופים בהבעות הפנים ובתקשורת הקולית ושל הבעות הפנים אשר מתעוררים לנוכח זמנים מהנים של מבטים הדדיים.

קוליות – vocalization – מבנה חילופי ולקיחת התורות בהבעה קולית בין האם לתינוקה. האטה בקצב השפה של האם, שימוש בחזרתיות והתאמת האינטונציה לצליל שהתינוק מפיק.

וויסות עצמי – self regulation – מתייחס ליכולת לנהל את העוררות. לשמור על עירנות בין אם חיובית ובין אם שלילית לנוכח גירוי יתר ולעכב התנהגות (Beebe & Lachmann, 2002). לתינוקות טמפרמנט ויכולות וויסות שונים בכל הקשור לתבניות שינה, אכילה, ערות, רגישויות חושיות שונות (כגון לקול, מגע), ועל כן אלה תחומים מאוד חשובים להתייחס אליהם בעת ניתוח אינטראקציות פנים אל פנים (DeGangi, Di Pietro, Greenspan, & Porges, 1995; van den Boom, 1995; Korner & Grobstein, 1977; Greenspan, 1981; 1991). . בניתוח יש לשאול האם יכולות או אי יכולות הוויסות של התינוק הם כתוצאה מיכולות או אי יכולות של וויסות אינטראקטיבי – הדדי בין האם לתינוק. חשוב להדגיש כי יכולות הוויסות העצמי של התינוק הן בעת ובעונה אחת תוצר של היכולות איתן נולד ושל המפגש הדיאדי עם האם.

במחקרי המיקרואנליזה של וידיאו פנים אל פנים, בגיל 4 חודשים, ד"ר ביבי שמה לב להתנהגויות ספציפיות של ילדים עם קושי בוויסות עצמי: הם נגעו בעצמם (ככל הנראה לשם וויסות) בעת שהסתכלו לעבר אימם, הראו הפחתה בהבעות פנים, קושי ביכולת לשמור על מבט לעבר האם וקושי לשמור על מנחי גוף רגועים.

בצפייה בניתוח הוידאו של החוקרת עם האם שואלים את האם, מה היא מרגישה ומה היא חושבת שתינוקה מרגיש, איך תגובות תינוקה משפיעות עליה ואיך תגובותיה משפיעות על תינוקה. לאחר מכן החוקרת מסתכלת ומנתחת את הדיאדה המתועדת ומשיבה על אותן השאלות: איך היא חושבת האם ותינוקה חשים ואיך כל אחד מהם משפיע על השני.

ד"ר ביבי במאמרה מתייחסת ללמידת ההורה את השפה הלא-מילולית של התינוק.

בשיטת הטיפול באמצעות וידיאו פידבאק ההורה לומד איך לקרוא את השפה הלא מילולית של ילדו ואיך להגיב ל"שפה זו". שיטה זו מהווה מעין "מיקרוסקופ חברתי", בה ההורה והמטפל צופים תבנית אחר תבנית באינטראקציה בינו לבין ילדו. תוך כדי צפייה, ההורה נעשה מודע להתנהגות הלא מילולית שלו ושל ילדו. ההורה לומד לראות איך הוא ותינוקו משפיעים זה על זה, שנייה אחר שנייה. הוידאו פידבאק מספק הזדמנות להורים לעבד ולשקף את הרגעים הקשים באינטראקציה לצד ההצלחות. (Fonagy, 2002)

השורשים של כל מערכות היחסים שלנו הינם בתקשורת הורה-ילד. תקשורת זו מכוונת את ההתפתחות של הילד. אין פירוש הדבר שלא ניתן לשנות דפוסים אלו ולא שגורמים אחרים לא יכולים לשנות אותם, הכיוון אינו לינארי. תקשורת אנושית בינאישית מתרחשת במהירות רבה. הצפייה האיטית בווידיאו מאפשרת לפרק התקשורת לחלקיה, גם לאלו שאינם מודעים, ולהבין ממה מורכבת.

ד"ר ביבי מדגישה, שאין אינטראקציות ללא פיספוסים (mismatch) ואף מדגישה שאינטראקציות טובות חייבות שיהיו בהן גם פיספוסים תקשורת כי לאחריהן מגיע התיקון (repair) ולכן גם בניתוחי הוידאו, הדגש הוא על התיקון. אד טרוניק הדגיש (Tronik, 2007) כי אינטראקציה טובה, היא זו שיש בה גם פיספוסים ותיקונים של הפיספוסים, של התקלות התקשורתיות. יש כל הזמן פיספוסים ותיקונים באינטראקציה רגילה וזה מה שאנו רואים בהתקשרות בטוחה בגיל שנה. התיקון, נעשה על ידי שני השותפים לאינטראקציה, לא רק על ידי האם. התינוק צריך לסמוך על האם שהיא מחכה לו כשהוא יחזור, והאם צריכה לסמוך על תינוקה שהוא יחזור. כיום אנו יודעים כי תינוקות מרגע לידתם מוכנים לאינטראקציה, מכווננים לסביבה החברתית. תינוקות ימנעו מלחזור לאינטראקציה רק אם היו להם התנסויות לא טובות, התנסויות מציפות או לחילופין תינוקות שנולדו עם קושי התפתחותי, שמקשה על יכולות הוויסות העצמי שלהם.

מפי האמהות לאחר ניתוח וידיאו האינטראקציה עם תינוקם:

'הדבר המשמעותי שלמדתי מתוך הוידאו פידבאק הוא שתינוקות מסוגלים למידה של וויסות עצמי.'

למדתי שהתינוק שלי לפעמים מרגיש עצב ושזה רגש טבעי שגם תינוקות חשים.'

למדתי שזה בסדר ונורמטיבי שהתינוק שלי מדי פעם מסתכל הצידה, מסיט מבטו הצידה. ושהסיבה לכך שהוא צריך מבחינה פיזיולוגית לווסת את הדופק ולא בגלל שהוא אינו אוהב אותי.'

לסיכום ד"ר ביבי מדגישה:

ד"ר ביבי מבקשת לתת חשיבות רבה להערכת הדיאדה של הורה-ילד ולהביא למודעות איך שותפי הדיאדה הזו מוצאים האחד את השני, נהנים האחד מהשני, מתמודדים עם הפרעות, מנהלים משא ומתן למען תיקון האינטראקציה. התערבות זו היא כלי עוצמתי ומשמעותי לטיפול.

מטרתה הראשונה היא להצביע על רגעי ההצלחה. ביחד עם ההורה היא צופה בווידיאו, לאט לאט, שנייה אחר שנייה. ביחד היא וההורה מנסים לראות היכן ומתי, איך ובאיזה רצף כל פרטנר מכוון, מסתכל, מחייך, מגדיל את חיוכו, מזמין, מטה ראשו לעבר הפרטנר. ד"ר ביבי מנסה לעזור להורה לזהות את הרגע שבו הוא מגיב לילדו שמגיב אליו. המטרה הנוספת שלה היא לתת להורים "עיניים חדשות". לראות את השפה הלא מילולית הנפלאה של תינוקם, את היכולת שלו להגיב אליהם. ביחד היא וההורה מתארים את מה שרואים, מוצאים "שפה חדשה" להחלפת המבעים התקשורתיים. ד"ר ביבי מעודדת את ההורים לתאר במילים את שהם הם מרגישים, ואת שהם חושבים תינוקם מרגיש.

ד"ר ביבי רואה את תפקידה בנתינת לגיטימציה להורה לעשות פחות, להאט את הקצב, לחכות. כאשר התינוק נראה שהוא בעוררות גבוהה וקצת 'מקטר', היא מציעה להורה להפחית הקצב, להיות חזרתי, לתת לתינוק הפסקות ארוכות ולחכות, כאשר התינוק מסיט מבטו הצידה.

ד"ר ביבי נוטה לחבר את סיפור התלונה של ההורים, ל"דרמה" שמתרחשת באינטראקציה ונצפית בוודאן, זאת, בשילוב עם ההיסטוריה ההתפתחותית של ההורים, כדי להבין מה הגורם המפריע להורים להיות באינטראקציה טובה עם תינוקם.